

Sociological Analysis of the Role of Social Classes in the Rise and Fall of the Peasant Uprising in the Novel 'Kelidar' Based on Pierre Bourdieu's Theory

Hossein Adhami^{*}, Masroureh Mokhtari^{**}

Bizhan Zahirinav^{***}

Abstract

The novel "Kelidar," the longest novel by Mahmoud Dowlatabadi, narrates the peasant uprising in the Khorasan region during the 1940s. In this work, Dowlatabadi depicts the stages of formation and decline of this uprising using a realistic approach. The conflict between social classes, which can be categorized into lower and upper classes, leads to an armed rebellion by a young Kurdish man named Gol Mohammad Kalimishi. At the beginning of this uprising, the lower-class farmers and peasants, who are oppressed by the landlords, support Gol Mohammad. However, over time, the landlords, feeling threatened by Gol Mohammad's power and reputation, unite against him and exploit new political developments in the country to ally with the government in suppressing the uprising.

This research aims to analyze social classes in "Kelidar" based on Pierre Bourdieu's sociological theory, highlighting the role of both landlords and farmers in the emergence and decline of this uprising. According to the findings of this study, exploitation and poverty resulting from the unequal distribution of capital and its accumulation in upper classes create a foundation for the uprising of lower classes.

* PhD student in Persian Language and Literature at University of Mohaghegh Ardabili, h.adhami@uma.ac.ir

** Professor in the Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities,
University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran (Corresponding author), mmokhtari@uma.ac.ir

*** Professor in the Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities,
University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran, zahirinav@yahoo.com

Date received: 22/12/2023, Date of acceptance: 13/01/2025

Ultimately, however, due to reasons such as unpreparedness among lower classes, symbolic violence domination, lack of foresight and planning, instability in leadership of the uprising, unity among upper classes against the division within lower classes, and political changes in the country along with new government policies, this uprising gradually declines from within and is severely suppressed.

Keywords: Mahmoud Dolatabadi, Kleidar, Pierre Bourdieu, Social Classes, Symbolic Violence.

Introduction

One of the writers who shone in creating social novels is Mahmoud Dowlatabadi (born August 1, 1940, in Sabzevar). Dowlatabadi's novels, especially his novel "Kelidar," are among the best contemporary realistic works. This novel possesses significant sociological characteristics in both its volume and structure. In this work, Dowlatabadi addresses one of the peasant uprisings in Iran during the tumultuous period following World War II in the 1940s. This monumental ten-volume novel narrates the uprising of an exiled Kurdish family in the Sabzevar region of Khorasan, who take up arms against the oppression of landlords and are ultimately severely suppressed due to betrayals and plots by these landlords. The author depicts this uprising, which coincided with his childhood, in an epic narrative filled with numerous characters, realistically reporting the socio-political conditions of society during that time. The abundance of characters and events, meticulous attention to detail, use of vocabulary and expressions from the Khorasani dialect, reflection of local culture, beliefs, and customs, along with the narration of historical events from that period, all contribute to making this novel a significant realistic work. In "Kelidar," we encounter a class-based society where each character embodies their class characteristics. In fact, this novel narrates a class struggle in which the lower classes eventually form one of the uprisings of the 1940s to free themselves from the oppression and exploitation of the upper classes.

Materials & Methods

The present research aims to descriptively and analytically examine the social space of the realistic novel "Kelidar" based on Pierre Bourdieu's sociological theories and analyze the reasons for the emergence and decline of the peasant uprising based on the role of the social classes involved in it.

Discussion & Result

The novel "Kelidar," as a realistic work, portrays the class society of Iran during the years following World War II. Dowlatabadi, by creating numerous characters from different classes, delves into the inner layers of these classes and reveals the dialectical relationships among them. In this novel, the lower classes (peasants and villagers) are in conflict and tension with the upper classes (landlords and government agents). This confrontation recalls the political pattern presented by Marxist theory. In this novel, the lower classes unite under the leadership of Gol Mohammad to rise against the landlords and achieve some degree of success; however, this uprising does not lead to the ultimate goal of Marxism, which is the collapse of the capitalist system and the establishment of a classless society. Although the class structure and conflict among classes can somewhat align with Marxist classification, the characteristics of the class society depicted in "Kelidar" are more compatible with Bourdieu's sociological model. This is because in this novel, each character possesses specific habits corresponding to their class. These habits are unconsciously ingrained in the characters' behaviors and shape their actions within the narrative.

Conclusion

Aside from the existing historical documents and information regarding the overall nature of this uprising, which undoubtedly influenced this novel, the social world of this work also somewhat illustrates the reasons for the decline and failure of this uprising. One of the most important reasons is the lack of preparedness among the lower classes; although the peasant classes were fed up with the oppression and exploitation by the landlords, they were still not ready for such an uprising. The absence of self-belief among these classes and the internalization of the rules of domination in their subconscious undermine the uprising. On the one hand, the leader of the uprising—Gol Mohammad—experiences a lack of foresight and planning due to his disconnection from the intellectual class, which Bourdieu emphasizes as essential in social movements, thus discouraging the lower classes about the future of the uprising. On the other hand, the leader himself becomes spiritually doubtful and unstable. This leads to an internal collapse of the uprising, causing opportunities to slip away one after another. Meanwhile, on the opposing front, landlords unite against each other and, considering political changes in the country and government concentration on suppressing scattered uprisings, they seize

this golden opportunity and involve the government in their efforts. In Bourdieu's sociological theory, the state is a super-capital that exerts power over all fields and treats all classes and social groups as tools in its hands. The state not only monopolizes physical violence (military and police) but also imposes its will on its opponents by internalizing its dominance over society—what Bourdieu terms symbolic violence. Therefore, in "Kelidar," although the state initially has a weak presence, it ultimately delivers a final blow to the uprising when it intervenes in suppressing it. Utilizing its symbolic power by granting titles and positions, it places local thugs and rebels at the forefront of repression, then violently and bloodily executes the leaders of the uprising, effectively crushing this rebellion.

Bibliography

- Talattof, Kamran (2000). *The Politics of Writing in Iran: A History of Modern Persian Literature*. Syracuse, New York: Syracuse University Press.
- Ansari, M, Taherkhani, F. (2010). *Examining Pierre Bourdieu's Theory of Language and Symbolic Power*. *Quarterly Journal of Political and International Studies*. 1st year. No. 3. pp. 51 – 65. [In Persian]
- Ayobi, H. (2021). *Taste of Culture (Pierre Bourdieu's political sociology)*. Tehran: Saales. [In Persian]
- Butler, J. (2021). *The Psychic Life of Power: Theories in Subjection*. Translated by Parviz Sharifi Avaradi and Leila Tourani, Tehran: Gam-e-Nou. [In Persian]
- Bourdieu, P. (2017). *Theory of Action*. Translated by Morteza Mardiha. (7th ed.). Tehran: Naqsh-e-Nagar Publications. [In Persian]
- Bourdieu, P. (2021a). *Distinction*. Translated by Hassan Chavoshian. (7th ed.). Tehran: Saales. [In Persian]
- Bourdieu, P. (2021b). *Masculine Domination*. Translated by Mohsen Naseri Rad. Tehran: Agah. [In Persian]
- Pouyandeh, M. J. (2019). *An Introduction to the Sociology of Literature* (4th ed.). Tehran: Naghsh-e-Jahan. [In Persian]
- Jamshidiha, Gh, Parastesh, Sh. (2007). *The Dialectic of Character and Field in Pierre Bourdieu's Theory of Action*. *Social Sciences Letter*. No. 30. pp. 2 – 32. [In Persian]
- Dowlatabadi, M. (2021). *Kelidar, (vol. 1 to 10)*. (36th ed.). Tehran: Farhang-e-Moaser. [In Persian]
- Shayanmehr, A. (2019). *Pierre Bourdieu*. (2nd ed.). Tehran: Akhtaran Publications. [In Persian]
- Löwenthal, L. (2002). *Sociology of literature*. Translated by Mohammad Reza Shadro. *Iranian Sociology Magazine*. Vol. 4. No. 1. pp. 117-136. [In Persian]

159 Abstract

- Zanjanizadeh, H. (2004). *An Introduction to Bourdieu's Sociology*. *Journal of Social Sciences*. No. 2. Pp. 23 – 39. [In Persian]
- Gholam, M. (2004). *Sociology of Contemporary Persian Novel*. *Journal of Faculty of Literature and Human Sciences (Khwarazmi University)*. Vol. 12. No. 45-46. pp. 129-173. [In Persian]
- Fakohi, N. (2005). *History of Anthropological Theories*. Tehran: Ney Publications. [In Persian]
- Mobaraki, M. (2010). *Linking Literature and Sociology from Lucien Goldman's Point of View*. *The first national conference of Persian literature and interdisciplinary research*. Birjand. [In Persian]
- Moghadas Jafari, M. et. Al. (2007). *Bourdieu and Sociology of Literature*. *Journal of Literary Studies*. No. 2. pp. 77-94. [In Persian]
- Momtaz, F. (2004). *Introducing the Concept of Class from Bourdieu's Point of View*. *Journal of Human Sciences*, No. 41 and 42. pp. 149-160. [In Persian]
- Didgah Research and Publishing Institute. (1993). *Nuruddin Kianuri's Memoirs*. Tehran: Etela'at Publications. [In Persian]
- Mirsadeghi, J. (2007). *Fiction Literature*. (5th ed.). Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Klages, M. (2019). *Key Terms in Literary Theory*. Translated by Reza Rezaei, Rafsanjan: Vali-e-Asr University Publications of Rafsanjan. [In Persian]

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی در ظهور و افول قیام دهقانان در رمان «کلیدر» بر اساس نظریه پی‌یر بوردیو

حسین ادهمی*

مسروره مختاری**، بیژن ظهیری‌ناو***

چکیده

رمان «کلیدر»، بلندترین رمان محمود دولت‌آبادی، به‌روایت قیام دهقانان منطقه خراسان در دهه ۱۳۲۰ می‌پردازد. در این اثر، دولت‌آبادی با روشی رئالیستی مراحل تکوین و افول این قیام را به‌تصویر می‌کشد. در این رمان، کشمکش طبقات اجتماعی که می‌توان آن‌ها را در دو طبقه فرودست و فرادست طبقه‌بندی نمود، به قیام مسلحانه جوانی گرد به‌نام گل محمد کلمیشی منجر می‌شود. در آغاز این قیام طبقات فرودست کشاورز و رعیت که از ظلم طبقه اربابان به‌تنگ آمده‌اند از گل محمد حمایت می‌کنند، اما با گذشت زمان، اربابان که از قدرت و آوازه گل محمد احساس خطر می‌کنند، علیه وی متحد می‌شوند و با استفاده از تحولات سیاسی جدید در کشور، دولت را در سرکوب این قیام با خود همراه می‌کنند. این پژوهش می‌کوشد تا بر اساس نظریه جامعه‌شناختی پی‌یر بوردیو، ضمن بررسی و تحلیل طبقات اجتماعی در رمان «کلیدر»، نقش هر یک از دو طبقه اربابان و کشاورزان را در ظهور و افول این قیام نشان دهد. بر اساس یافته‌های این پژوهش، در رمان «کلیدر»، استثمار و فقر حاصل

* دانشجوی دکتری، زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه محقق اردبیلی، h.adhami@uma.ac.ir

** استاد گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول)، mmokhtari@uma.ac.ir

*** استاد گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران، zahirinav@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۴

از توزیع ناعادلانه سرمایه و انباشت آن در طبقات فرادست زمینه‌ساز قیام طبقات فرودست می‌شود، اما سرانجام، به دلایلی چون عدم آمادگی در طبقات فرودست و استیلاي خشونت نمادین، فقدان آینده‌نگری و برنامه، تزلزل در رهبری قیام، اتحاد طبقات فرادست در مقابل تفرقه طبقات فرودست، و تحولات سیاسی کشور و سیاست جدید حکومت مرکزی، این قیام از درون رو به اضمحلال می‌رود و به شدت سرکوب می‌شود.

کلیدواژه‌ها: محمود دولت‌آبادی، کلیدر، نقد جامعه‌شناختی، پی‌یر بوردیو، طبقات اجتماعی، خشونت نمادین.

۱. مقدمه

امروز یکی از رویکردهای مهم پژوهش‌های ادبی جامعه‌شناسی ادبیات است.

جامعه‌شناسی ادبیات، شاخه‌ای از جامعه‌شناسی معرفت است که به منظور تفهیم پیوندهای متن ادبی و جامعه، به بررسی رابطه اثر ادبی و ساختارهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی می‌پردازد. این رشته یکی از پیچیده‌ترین علوم میان‌رشته‌ای است که در اواخر قرن نوزدهم شکل گرفت و در قرن بیستم با اندیشه‌های متفکرانی از جمله لوسین گلدمن، فیلسوف و منتقد رومانی تبار فرانسوی و از پیشگامان برجسته مکتب ساختارگرایی به اوج خود رسید. به عقیده گلدمن خصلت جمعی آفرینش ادبی، پیامد آن است که ساختار آثار با ساختارهای ذهنی گروه‌های اجتماعی، در درون اجتماع شکل می‌گیرد؛ بنابراین شاعر و نویسنده مولود و محصول اجتماعند (مبارکی، ۱۳۸۹: ۵).

از این منظر «وظیفه جامعه‌شناس ادبیات این است که بین تجربه‌های شخصیت‌های خیالی و فضای خاص تاریخی که منشأ آن تجربه‌هاست رابطه برقرار کند و تأویلی ادبی را به بخشی از جامعه‌شناسی شناخت مبدل سازد» (لوونتال، ۱۳۸۱: ۱۲۱).

پرواضح است که ژانر غالب در ادبیات معاصر، «رمان» است، به حدی که می‌توان ادبیات امروز را «ادبیات رمان‌محور» نامید. از سویی دیگر، رمان بیش‌تر از هر اثر ادبی دیگر، می‌تواند ساختار اجتماعی را در خود بازتاب دهد به حدی که به تعبیر دیچز می‌توان گفت «رمان‌های قرن هیجدهم و بیستم شکارگاه مطبوعی از برای نقد جامعه‌شناس است» (غلام، ۱۳۸۳: ۱۴۲).

در میان انواع رمان، رمان اجتماعی دارای بیش‌ترین ظرفیت برای تحلیل با رویکرد جامعه‌شناختی است. رمان اجتماعی

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی ... (حسین ادهمی و دیگران) ۱۶۳

رمانی است که بر نفوذ جامعه و اوضاع اقتصادی بر شخصیت‌ها و وقایع داستان تأکید می‌ورزد و تأثیر اقتصاد و وضعیت و موقعیت اجتماعی را بر رفتار و سلوک انسان در زمان و مکان معین مورد ارزیابی و بررسی قرار می‌دهد (میرصادقی، ۱۳۸۶: ۴۲۹-۴۳۰).

در ایران پس از تحولات ادبی به‌ویژه در زمینه ادبیات داستانی، اولین نمونه‌های رمان اجتماعی در سال‌های ۱۳۰۰ شمسی پدید آمد.

البته شکل‌گیری رمان فارسی مؤخر است بر آشنایی با تفکر مدرن غربی؛ اما روشن هم است که در این تحولات، طبقه فرودست جامعه و حاشیه‌نشینان سیاسی و اقتصادی و دینی سهمی نداشته‌اند؛ بلکه طبقه مرفقی جامعه (اعم از طبقه بالا و متوسط) عهده‌دار این نقش تاریخی بوده‌اند. (عباسی، ۱۳۹۹: ۱۸۰).

در این رمان‌ها، نویسندگان با توصیف اوضاع نابسامان اجتماعی، فساد سیاسی و اداری، فقر، فحشا و ناامنی‌های اجتماعی سال‌های پس از مشروطیت، به انعکاس سرخوردگی جامعه از به ثمر نرسیدن اهداف انقلاب پرداختند. یکی از نویسندگانی که توانست در خلق رمان‌های اجتماعی بدرخشد، محمود دولت‌آبادی (متولد ۱۰ مرداد ۱۳۱۹ در سبزوار) است. رمان‌های دولت‌آبادی یکی از بهترین آثار رئالیستی معاصر است. میرعبادینی آثار دولت‌آبادی را در زمره «ادبیات اقلیمی و روستایی» طبقه‌بندی می‌کند و می‌نویسد: «محمود دولت‌آبادی از توانمندترین رمان‌نویسان این دوره، در کتاب‌های جای خالی سلوچ، کلیدر و روزگار سپری شده مردم سالخورده رنج و ادبار روستاییان شرق ایران، در مقطع ازم گسستن ساخت‌های سنتی، را بر زمینه‌ای تاریخی می‌گستراند» (میرعبادینی، ۱۳۸۶: ۳/۸۶۳).

رمان «کلیدر» چه از نظر حجم و چه از نظر ساختار دارای ویژگی‌های جامعه‌شناختی قابل توجه‌ای است. او در این اثر به یکی از قیام‌های دهقانان ایران در دوران پرآشوب پس از جنگ جهانی دوم در دهه ۱۳۲۰ می‌پردازد. این رمان بزرگ ده جلدی، روایت قیام یکی از خانواده‌های گُرد تبعید شده در منطقه سبزوار خراسان است که علیه ستم اربابان دست به تفنگ می‌برد و سرانجام به دلیل خیانت‌ها و توطئه اربابان به شدت سرکوب می‌شود. نویسنده وقوع این قیام را که مصادف با دوران کودکی‌اش بوده، در قالب داستانی حماسی با شخصیت‌های بسیار به تصویر می‌کشد و به شیوه‌ای واقع‌گرایانه اوضاع اجتماعی-سیاسی جامعه در آن دوره را گزارش می‌کند. تعدد شخصیت‌ها و وقایع، پرداخت باریک‌بینانه به جزئیات، به‌کارگیری واژگان و اصطلاحات زبان خراسانی، انعکاس فرهنگ، باورها و آداب

و رسوم بومی منطقه و در خلال آن روایت رویدادهای تاریخی آن دوره، همگی ویژگی‌هایی است که از این رمان، یک اثر بزرگ رئالیستی می‌سازد.

«به نظر گلدمن، نظام مفهومی نهفته در اثر ادبی دو کارکرد دارد: ازسویی وحدت اثر را می‌سازد و ازسویی دیگر جهان‌نگری، آگاهی یک گروه اجتماعی را بیان می‌کند.» (پوینده، ۱۳۹۸: ۱۲۶) در رمان «کلیدر» نیز، ما با جامعه‌ای طبقاتی روبه‌رو هستیم که در آن هریک از شخصیت‌ها خصوصیات طبقاتی خود را دارند. کامران تल्प دربارۀ ویژگی‌های طبقاتی شخصیت‌های آثار دولت‌آبادی می‌نویسد:

ویژگی‌های طبقاتی تمامی شخصیت‌های او مطابق با مدل‌های مارکسیستی از جامعه طبقاتی و ماتریالیسم تاریخی می‌باشند. او نخبگان و بورژواها، دهقانان، پرولتاریا و روشنفکران را مطابق با تعاریف کلاسیک و متعارفشان نمایش می‌دهد، اما در این امر به اندازه کافی واقع‌گرایانه عمل می‌کند تا اگر نیاز بود شخصیت‌های معینی را مذهبی جلوه دهد (Talattof, 2000: 77-78)

درواقع، این رمان روایت یک مبارزۀ طبقاتی است که در آن طبقات فرودست سرانجام برای رهایی از ستم و استعمار طبقات فرادست یکی از قیام‌های دهه ۲۰ را شکل می‌دهند. بی‌تردید، بررسی جامعه‌شناختی این طبقات و تحلیل نقش‌شان در ظهور و افول این قیام می‌تواند ما را در درک زوایای این اثر برجسته رئالیستی یاری کند. پژوهش حاضر می‌کوشد به‌روش توصیفی-تحلیلی و بر اساس نظریات جامعه‌شناختی پی‌یر بوردیو، فضای اجتماعی رمان رئالیستی «کلیدر» را بررسی کند و دلایل ظهور و افول قیام دهقانان را بر اساس نقش طبقات اجتماعی درگیر در آن تحلیل نماید.

۲. پیشینه پژوهش

از پژوهش‌های جامعه‌شناختی که در رمان «کلیدر» انجام شده است، می‌توان به موضوع پایان‌نامه کارشناسی ارشد زینب علوی با عنوان «جامعه‌شناسی رمان کلیدر» (۱۳۹۰) اشاره کرد که از دیدگاه نظریات جامعه‌شناسی ساختگرایی تکوینی به این اثر نگریسته است. پایان‌نامه کارشناسی ارشد خدیجه رزقی نیز با عنوان «جامعه‌شناسی رمان کلیدر محمود دولت‌آبادی» (۱۳۹۳) به بررسی این رمان با روش ساختگرایی تکوینی لوسین گلدمن پرداخته است. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مصطفی غلامی با عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی نابرابری‌های اجتماعی در رمان کلیدر» (۱۳۹۴) از دیگر پژوهش‌های جامعه‌شناختی در این زمینه است.

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی ... (حسین ادهمی و دیگران) ۱۶۵

مرجان مولایی نیز در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «تحلیل و بررسی رمان کلیدر براساس نظریه لوکاج» (۱۴۰۰) این رمان را بر اساس نظریه جامعه‌شناسی لوکاج بررسی کرده است. با این حال، تاکنون پژوهشی در این اثر از منظر نظریه جامعه‌شناختی پی‌یر بوردیو انجام نشده و پژوهش حاضر می‌تواند دریچه تازه‌ای به سوی درک این شاهکار ادبی باشد.

۳. مبانی نظری پژوهش

۱.۳ مفهوم طبقه از دیدگاه پی‌یر بوردیو

پی‌یر بوردیو (۱۹۰۳-۲۰۰۲) جامعه‌شناس مشهور فرانسوی نگرش خاصی نسبت به مفهوم طبقه دارد. مفهوم طبقه از دیدگاه بوردیو از نظریات متفکرانی چون کارل ماکس و ماکس وبر نشئت می‌گیرد. او برای جامعه دو جنبه پویا و ایستا قائل است؛ جنبه پویای آن میدان اجتماعی و کنشگران، و جنبه ایستای آن طبقات اجتماعی است. بوردیو با تأثیرپذیری از مارکس رابطه بین موقعیت طبقاتی با ابزار تولید را مورد توجه قرار می‌دهد و از سویی دیگر با الگو گرفتن از آرای وبر، مفاهیمی چون سبک زندگی، سلیقه و پایگاه اجتماعی را وارد مبانی نظری خود می‌کند. علاوه بر این، او از ساختگرایی فرانسوی، بررسی نقش عامل در ایجاد ساخت اجتماعی را وام می‌گیرد. از این‌رو، تعریف طبقه از نظر بوردیو، با مفهوم مارکسیستی آن بسیار متفاوت است:

بوردیو مفهوم طبقه به معنای مارکسیستی را نمی‌پذیرد و برای تحقق یافتن مفهوم طبقه نیازی به خودآگاهی طبقاتی نمی‌بیند همین که افرادی با موقعیت اجتماعی مشابه کنار هم قرار گیرند گروهی تشکیل می‌شود که می‌توان آن را طبقه، گروه و یا لایه اجتماعی نامید. نیازی نیست که این گروه وارد کنش انقلابی یا دارای خودآگاهی طبقاتی شده باشند. (ایوبی، ۱۴۰۰: ۲۵)

بوردیو با تأثیرپذیری از ساختارگرایی تکوینی لوسین گلدمن، روش جامعه‌شناسی خود را در طبقه‌بندی جامعه بنیان می‌نهد.

بوردیو با استفاده از روش شناسی‌ای که خودش آن را ساختارگرایی ژنتیک می‌خواند درصدد است جامعه را طبقه‌بندی کند و نسبت بین گروه‌های مختلف اجتماعی را ترسیم کند. طبقه‌بندی بوردیو پیوندی ناگسستنی با برداشت او از مفهوم کنش،

راهبردهای فردی، به‌ویژه رابطه بین ذهن و عین و فرد و جامعه دارد. فهم مفهوم طبقه و روابط بین گروه‌های اجتماعی در گرو برداشت درست از سه مفهوم «میدان»، «فضا» و «موقعیت» است (همان: ۱۱۹-۱۲۰)

درباره مفهوم میدان باید گفت بوردیو جامعه را مجموعه‌ای از میدان‌ها می‌داند که هریک دارای منطق و قواعد خود هستند. او می‌گوید:

میدان فضای اجتماعی ساخت‌یافته یا ساحت تجمیع نیروهاست که درون آن با افرادِ صاحب نفوذ یا اشخاص تحت انقیاد با روابط پیوسته و پایدار و با نابرابری‌هایی که درون این میدان اتفاق می‌افتد سروکار داریم. این میدان، حال زمین مبارزه برای تغییر یا حفظ میدان مبارزه نیز است. هرکس در عین درون این جهان درگیر رقابتی می‌شود که موضوع آن حفظ قدرت نسبی یا بیشتری است که در دست دارد یا خواهان آن است و از طریق موقعیت او درون میدان و در نتیجه از طریق استراتژی‌هایش مشخص می‌شود (بوردیو، ۱۴۰۱: ۵۵).

۲.۳ مفهوم سرمایه و انواع آن

رقابت در هر میدان بر سر تصاحب سرمایه‌هایی است که در آن انباشته شده. از این‌رو، مفهوم «سرمایه» به یکی از کلیدی‌ترین مفاهیم در نظریه بوردیو مبدل می‌شود که آن را در تبیین مفهوم طبقه به کار می‌برد.

بورویو مانند مارکس می‌گوید بنیاد زندگی اجتماعی را سرمایه تشکیل می‌دهد و موقعیت هر کس را در نظم اجتماعی تعیین می‌کند. سرمایه یعنی موقعیت قوی‌تر در جامعه اما بوردیو برخلاف مارکس سرمایه را به اقتصاد محدود نمی‌کند. به تعبیر وی، سرمایه در قلمروی نمادین فرهنگ به مفهوم سرمایه فرهنگی اشاره می‌کند. به مجموعه‌ای از عناصر نمادین همچون مهارت‌ها، سلیق، اطوار شخصی، اعتبارات و تعلقات مادی که فرد از طریق و به‌جهت عضویت در یک طبقه خاص کسب می‌کند (بوردیو، ۱۴۰۰: ج ۱۴-۱۵).

از نظر بوردیو سرمایه به ۴ نوع تقسیم می‌شود:

۱. سرمایه اقتصادی که تشابه زیادی با مفهوم مارکسی کلمه سرمایه دارد و شامل سرمایه تولیدی است که برای تولید کالا و خدمات به کار می‌رود.
۲. سرمایه اجتماعی که مفهوم آن به مقامات و روابط گروهی یا شبکه‌های اجتماعی مربوط می‌شود که فرد با قرارگرفتن در آن می‌تواند از آن به‌نفع خود استفاده کند.

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی ... (حسین ادهمی و دیگران) ۱۶۷

۳. سرمایه فرهنگی که به مفهوم وبری نزدیک است و شامل سلیقه، نحوه سخن گفتن، مدارک تحصیلی و شیوه‌هایی می‌شود که فرد از طریق آن خود را از دیگران متمایز می‌سازد.

۴. سرمایه نمادین که شامل کاربرد نمادهایی می‌شود که فرد به‌کار می‌گیرد تا به سطوح دیگر سرمایه خود مشروعیت بخشد (ممتاز، ۱۳۸۳: ۱۵۰-۱۵۱).

بورديو معتقد است که هر طبقه اجتماعی بنا بر سرمایه‌هایی که در اختیار دارد، در تلاش است که بین خود و طبقات دیگر فاصله و تمایز ایجاد کند. بدین سبب، مفهوم «تمایز (Distinction)» یکی از مفاهیم کلیدی بورديو در طبقه‌بندی اجتماعی است. در واقع

مجموعه تفاوت‌هایی که در رفتارها و سبک‌های زندگی افراد جامعه به دلیل جایگاه‌های متفاوتشان از لحاظ سرمایه و قرار گرفتنشان در میدان‌های اجتماعی مختلف، میان آنها وجود دارد، «تمایز» نامیده می‌شود. از نظر بورديو، افراد بر اساس موقعیت اجتماعی‌شان، اعمال سلیقه می‌کنند و هر طبقه سعی می‌کند خود را از سایر طبقات متمایز کند (فکوهی، ۱۳۸۴: ۱۴۶).

یکی از مهم‌ترین عوامل تمایز میان طبقات اجتماعی، تفاوت در میزان سرمایه فرهنگی است.

در این میان بورديو سرمایه فرهنگی را دارای ارزشی ممتاز می‌شمارد؛ زیرا کسب آن تدریجی و بسیار دشوارتر از به‌دست آوردن سرمایه اقتصادی است و به عادت یا خصلت منحصر به فرد اثر آفرین یا منش او (آنچه ملکه ذهن او شده) بستگی دارد (میرعابدینی، ۱۳۹۹: ۱۱۷).

مفهوم دیگری که می‌تواند در فهم طبقات یاریگر باشد، مفهوم فضا (فضای اجتماعی) است. «فضای اجتماعی همانا توزیع عاملان و گروه‌های اجتماعی در جایگاه‌های ویژه است. این جایگاه‌ها ممکن است سرمایه اجتماعی یا فرهنگی باشند. فضای اجتماعی یک ساختار است. افراد بیش از آنکه تحت تأثیر طبقه باشند، در فضای اجتماعی قرار می‌گیرند» (شایان مهر، ۱۳۹۸: ۵۱). قرار گرفتن در یک فضای اجتماعی باعث می‌شود که طبقات اجتماعی مواضع یکسانی اتخاذ کنند. در چنین فضایی برای هر فرد جایگاهی تعریف می‌شود که بیانگر موقعیت اوست.

۳.۳ عادت‌واره و نقش آن در ساختار طبقات اجتماعی

«عادت‌واره» یکی دیگر از بنیادی‌ترین مفاهیمی است که بوردیو در نظریه خود به کار می‌گیرد. «عادت‌واره» خصایصی پایدارند که فرد در جریان جامعه‌پذیری بر اساس موقعیت و مسیر اجتماعی آن‌ها را درونی می‌کند. نگرش، ادراک، احساس و کردارها به صورت ناآگاهانه، خودبه‌خودی، طبیعی و به ظاهر فطری عمل می‌کنند و مبنای شخصیت ما می‌شوند و در یک گروه مشخص و همگون به سبک زندگی تبدیل می‌شوند. عادت‌واره‌ها در ساختار طبقاتی قرار می‌گیرند. عادت‌واره‌های اولیه متأثر از شرایط کودکی است، اما به تدریج عادت‌واره نقش انطباق‌سازی با عملکردهای جامعه را به خود می‌گیرد (شایان مهر، ۱۳۹۸: ۴۷). باید دانست که «همه کنشگرانی که در ذیل یک میدان اجتماعی خاص فعالیت می‌کنند، دست‌کم از نوعی عادت‌واره مشترک، همانند هویت مشترک اعضای یک طبقه، برخوردارند» (جمشیدیها و پرستش، ۱۳۸۶: ۲۱). بوردیو از مفهوم «عادت‌واره» در تعریف طبقه بهره می‌گیرد.

بوردیو با آفرینش این مفهوم، بین فرد و جامعه، بین ساختار و اراده فردی، بین جمع‌گرایی و فردگرایی پل زده است. با این مفهوم است که او توانست از دوگانه‌های عینی / ذهنی و درونی / بیرونی گذر کند. عادت‌واره عامل اصلی وابستگی به یک طبقه است. افراد هم طبقه آن‌هایی‌اند که عادت‌واره‌هایشان مشابه است (ایوبی، ۱۴۰۰: ۳۶).

۴.۳ دولت و رابطه آن با طبقات اجتماعی

یکی از مباحث مهم در نظریه جامعه‌شناسی بوردیو، مفهوم دولت است. «مفهوم دولت در اواخر عمر فکری بوردیو وارد شبکه مفهومی وی شد و مورد استفاده قرار گرفت، اما از آن پس در همه مباحث او دولت حضور جدی داشته است. بوردیو تا سال‌های پایان دهه ۹۰ میلادی از واژه دولت استفاده نمی‌کرده است. او در این باره می‌گوید: «تا آن موقع هرگز نمی‌نوشتم دولت، چون نمی‌دانستم چیست، اما می‌دانستم که باید به کاربرد این مفهوم شک کنم. حتی به شکل اختصاری شک کنم.» (بوردیو، ۱۴۰۰: ج ۱۵)

از نظر بوردیو

دولت محصول فرایند تراکم انواع مختلف سرمایه از قبیل نیروی فیزیکی یا ابزارهای اجبار (ارتش، پلیس) سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی یا، به تعبیر بهتر، سرمایه اطلاعاتی و سرمایه نمادین است؛ تراکمی که به دلیل همین ماهیت تراکمی آن، دولت را

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی ... (حسین ادهمی و دیگران) ۱۶۹

به دارنده نوعی فراسرمایه بدل می‌کند که بر انواع سرمایه و صاحبان آن قدرت اعمال نفوذ می‌یابد (بوردیو، ۱۳۹۶: ۱۴۴-۱۴۳).

دولت به منزله یک ابرمیدان است که توزیع قدرت را به دست دارد.

[بوردیو] میدان دولت را میدان رقابت و ستیز می‌داند؛ رقابتی که برای به دست آوردن مناصب دولتی و حفظ یا برهم زدن قواعد بازی در جریان است... تفاوت میدان دولت با دیگر میدان‌ها در این است که دولت قدرت دست‌اندازی، ارزش‌گذاری و سلطه بر تمام میدان‌های دیگر را دارد. به همین دلیل میدان دولت ابرمیدان و سرمایه‌اش ابرسرمایه است (ایوبی، ۱۴۰۰: ۶۸).

اما مهم‌ترین سرمایه دولت، سرمایه نمادین است. به عبارتی،

دولت یک بانک سرمایه نمادین است. اعمال اقتدار را ضمانت می‌کند. خشونت را در انحصار خود می‌گیرد. از طریق یکسان‌سازی، عام‌کردن، عام‌گرایی، انحصار منابع، اشرافیت دولتی و مطیع کردن دیگران ادعای برابری و بی‌طرفی را از طریق نوعی ادبیات رسمی فراهم می‌سازد (شایان مهر، ۱۳۹۸: ۳۴).

ازسویی دولت با در اختیار داشتن سرمایه‌های نمادین، مشروعیت‌بخشی را در طبقات اجتماعی انجام می‌دهد.

برخلاف مارکس که دولت را ابزاری دست طبقه حاکم می‌داند، از دیدگاه بوردیو این طبقات و گروه‌های اجتماعی‌اند که ابزاری در دست دولت هستند. این استفاده ابزاری دولت از راه کارکردها و ابزار ایدئولوژیک دولت‌ها انجام می‌شود. آنچه وبر فرایند مشروعیت‌سازی دولت‌ها می‌نامد، در ادبیات بوردیو «خشونت نمادین» نام می‌گیرد؛ زیرا افراد بدون هرگونه آگاهی و محاسبه به حکم ضمیر ناخودآگاه خود روابط سلطه را می‌پذیرند. این درونی‌شدن روابط سلطه از راه ترویج فرهنگ و سرمایه‌های نمادین انجام می‌شود. اطاعت ناخودآگاه را بوردیو در انحصار دولت می‌داند (ایوبی، ۱۴۰۰: ۷۰).

بوردیو در این باره می‌گوید:

محدودیتی که دولت بر خصوصی‌ترین افکار ما اعمال می‌کند، این حقیقت که افکار ما ممکن است توسط دولت تسخیر شود، مثالی عینی از اعمال زورهای نامرئی‌ای است که با همدستی همان کسانی محقق می‌شود که از دولت پیروی می‌کنند. این همان چیزی است که من به آن می‌گویم خشونت نمادین یا سلطه نمادین. یعنی اشکالی از

محدودیت که متکی بر توافقی‌های ناآگاهانه میان ساختارهای عینی و ذهنی است (بوردیو، ۱۴۰۰: ج: ۲۴۵).

۴. بحث و بررسی

۱.۴ طبقات اجتماعی در رمان کلیدر

رمان کلیدر، به‌عنوان رمانی رئالیستی، تصویری از جامعه طبقاتی ایران در خلال سال‌های پس از جنگ جهانی دوم است. دولت‌آبادی با خلق شخصیت‌های متعدد از طبقات مختلف، لایه‌های درونی این طبقات را می‌کاود و از رابطه دیالکتیک میان آن‌ها پرده برمی‌دارد. این طبقات که در فضای اجتماعی رمان دارای گُش‌اند، به چهار طبقه تقسیم می‌شوند:

۱. طبقه دهقانان و روستاییان

۲. طبقه کارگران و پیشه‌وران شهری

۳. طبقه اربابان

۴. طبقه دولتی (حکومت)

دو طبقه نخست را به‌دلیل سرمایه‌های اندک اقتصادی و نمادین می‌توان طبقات فرودست نامید، اما در مقابل، دو طبقه بعدی، به‌سبب انباشت و انحصار سرمایه‌ها طبقات فرادست هستند. خصوصیات طبقاتی، مبارزه میان طبقات فرودست و بالادست و نسبت این طبقات با نظام سلطه سیاسی (دولت) موضوعاتی است که در ساختار این رمان نقش‌آفرین هستند.

در این رمان، طبقات فرودست (دهقانان و روستاییان) یک منطقه در تعارض و تنش با طبقات فرادست (اربابان و عمال حکومتی) قرار می‌گیرند. این رویارویی یادآور الگوی سیاسی است که نظریه مارکسیسم آن را ارائه می‌دهد.

از نظر مارکس شیوه تولید سرمایه‌داری بر پایه روابط تولید است که با مبارزه طبقات متخاصم یعنی بورژوازی مالک ابزار تولید و پرولتاریا که چیزی جز نیروی کار خود برای فروش ندارد، مشخص می‌شود. اولی (بورژوازی)، دومی (پرولتاریا) را استثمار می‌کند و ارزش اضافی را تصاحب می‌کند و سلطه اقتصادی، اجتماعی و همچنین ایدئولوژیک را بر پرولتاریا اعمال می‌کند (زنجانی‌زاده، ۱۳۸۳: ۲۷).

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی ... (حسین ادهمی و دیگران) ۱۷۱

در این رمان، تحرکات طبقات اجتماعی تا حدودی با نظریه مارکسیسم منطبق می‌شود؛ زیرا همان‌گونه که

مارکسیسم به‌عنوان یک نظریه جامعه‌شناسی، به بررسی تعارضات و تنش‌های نهادینه در ایجاد دو طبقه اجتماعی متضاد توسط نظام سرمایه‌داری می‌پردازد و پیش‌بینی می‌کند که در پی گردآوری توان جمعی طبقه کارگر، که جهت فائق آمدن بر طبقه مالک متحد می‌شوند، سقوط نظام سرمایه‌داری به‌وقوع خواهد پیوست (کلیگز، ۱۳۹۸: ۶۸-۶۹).

در رمان کلیدر نیز طبقات فرودست با متحد شدن به‌رهبری گل محمد علیه اربابان قیام می‌کنند و تا حدودی موفقیت‌هایی به‌دست می‌آورند، اما این قیام به هدف نهایی مارکسیسم که همان سقوط نظام سرمایه‌داری و تشکیل جامعه‌ای بی‌طبقه است، منجر نمی‌شود. در این رمان اگرچه ساختار طبقاتی و نزاع میان طبقات تا حدی با الگوی طبقه‌بندی مارکسیستی قابل تطبیق است، اما خصلت‌های جامعه طبقاتی کلیدر با الگوی جامعه‌شناختی بورديو همخوانی بیش‌تری دارد.

۲.۴ عادت‌واره‌ها در رمان کلیدر

در کلیدر هر یک از شخصیت‌ها به‌تناسب طبقه خود، عادت‌واره‌هایی خاص آن طبقه را دارند. این عادت‌واره‌ها به‌صورت ناآگاهانه در رفتار شخصیت‌ها نهادینه شده‌اند و گُنش آن‌ها را در فضای داستان شکل می‌دهند. به‌طور کلی این عادت‌واره‌ها را می‌توان به انواع زیر تقسیم کرد:

۱. عادت‌واره‌های نژادی (قومی)

۲. عادت‌واره‌های طبقه‌ای

۳. عادت‌واره‌های حرفه‌ای (شغلی)

۱.۲.۴ عادت‌واره‌های نژادی (قومی)

در رمان کلیدر، گل محمد و خانواده کلمیشی از نژاد گُرد هستند و ما هرچه بیشتر در داستان به‌پیش می‌رویم، خصلت‌های نژاد گُرد را بیشتر در افراد این خانواده و حتی در زنان آن‌ها می‌بینیم؛ به‌گونه‌ای که آنان را باور می‌کنیم و حتی در جاهایی مانند آن‌ها می‌اندیشیم و همراه می‌شویم. این شخصیت‌پردازی واقع‌گرایانه که رگه‌های خصلت‌ها و عادت‌واره‌های

قومی در آن محسوس است، حاصل دانش و شناخت نویسنده است. دولت‌آبادی در جای‌جای رمان کلیدر، این عادت‌واره‌های قومی را بیش‌تر در قالب گُنش شخصیت‌ها نشان می‌دهد، اما در جاهایی نیز بنا به ضرورت از زبان شخصیت‌های داستان دست به توصیف مستقیم می‌زند. مثلاً در صحنه‌ای از داستان، عادت‌واره‌ها و خصلت‌های گُردها را این‌گونه توصیف می‌کند:

... شما گُردها مردم سختی هستید. تندخو هستید، اما سخت هستید. صبر و حوصله بلوچ را ندارید، اما تاب سختی را دارید. مثال اسب می‌تازید. گاهی هم درنگ می‌کنید، اما وا نمی‌مانید. می‌تازید. مگر از گردنه به میان دره پرتاب بشوید و استخوان‌هایتان خرد بشود، و گرنه می‌تازید. گاهی هم درنگ می‌کنید، اما وا نمی‌مانید. می‌تازید. مگر از گردنه به میان دره پرتاب بشوید و استخوان‌هایتان خرد بشود، و گرنه می‌تازید (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۱/۲۷).

یا در صحنه‌ای عادت‌واره‌های ایلپاتی‌ها این‌گونه توصیف می‌شود:

- ایلپاتی‌ها دیر دیر به غریبه اطمینان می‌کنند. مهمان را دوست دارند، اما رازشان را با غریبه نمی‌گویند راز دارند به خودشان تعصب دارند در پیچ‌وخم کار خودشان هوشیارند. زن‌ها، اسب‌ها و گله‌هایشان عزیزهایشان هستند، اما از این‌ها عزیزتر برای هر ایلی، برادرش است. گاهی پیش می‌آید که سر خود را برای یک کلام حرف بدهند. بچه که بودم همراهشان به شترچرانی و خارکنی می‌رفتم. بعضی پیرهایشان هم خیلی چاخانی هستند (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۳/۷۵۶).

۲.۲.۴ عادت‌واره‌های طبقه‌ای

از دیگر عادت‌واره‌هایی که در رمان کلیدر با آن روبه‌رو می‌شویم و نقش مهمی در گُنش و سرنوشت داستان ایفا می‌کند، عادت‌واره‌هایی هستند که ریشه در طبقه اجتماعی افراد دارد. این نوع عادت‌واره به نسبت دیگر عادت‌واره‌ها دارای چنان تأثیر نیرومندتری است که زنجیره علت و معلولی حوادث و گُنش شخصیت‌ها را شکل می‌دهد. از نظر بوردیو این همگونی عادت‌واره‌ها باعث ایجاد خط سیری معین و همبستگی نیرومند میان افراد یک طبقه می‌شود. او معتقد است

همبستگی نیرومندی میان موقعیت‌های اجتماعی و طبع و قریحه عاملانی وجود دارد که این موقعیت را اشغال می‌کنند. یا به بیانی دیگر، خط سیرهایی که آن‌ها را به تصدی

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی ... (حسین ادهمی و دیگران) ۱۷۳

این موقعیت‌ها سوق داده و خط سیر معمول، بخش جدایی‌ناپذیر نظام عوامل تشکیل‌دهنده طبقه است (بورديو، ۱۴۰۰ الف: ۱۶۳).

به‌طور نمونه در این داستان، موقعیت اجتماعی طبقه رعیت به‌گونه‌ای است که بر اثر فشار اقتصادی و فقر فرهنگی دست به رقابت‌هایی می‌زنند که در آن رذایل اخلاقی و تنگ‌نظری‌ها جایگزین ارزش‌های اخلاقی و انسانی می‌شود. در صحنه‌ای از این رمان، پهلوان بلخی حرف‌هایی را از روی درددل بیان می‌کند که در واقع بیان عادت‌واره‌های منفی و پست طبقه رعیت است.

ما را مثل عقرب بار آورده‌اند؛ مثل عقرب! ما مردم صبح که از سر بالین ورمی داریم تا شب که سر مرگمان را می‌گذاریم مدام همدیگر را می‌گزیم. بخیلیم بخیل! خوشمان می‌آید که سر راه دیگران سنگ بیندازیم؛ خوشمان می‌آید که دیگران را خوار و فلج بینیم. اگر دیگری یک لقمه نان داشته باشد که سق بزند، مثل این است که گوشت تن ما را می‌جود. تنگ‌نظریم. ما مردم تنگ‌نظر و بخیل بخیل و بدخواه وقتی می‌بینیم دیگری سر گرسنه زمین می‌گذارد انگار خیال ما راحت‌تر است. وقتی می‌بینیم کسی محتاج است اگر هم به او کمک کنیم باز هم مایه خاطر جمعی ما است. انگار که از سر یا بودن همدیگر بیم داریم (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۱۵۱۸-۱۵۱۹/۶).

۳.۲.۴ عادت‌واره‌های حرفه‌ای (شغلی)

نوعی دیگر از عادت‌واره‌هایی که در شخصیت‌های رمان کلیدر به‌چشم می‌خورد، عادت‌واره‌هایی است که خاص آن حرفه یا شغل است. در بخشی از رمان کلیدر دولت‌آبادی به توصیف عادت‌واره‌های یک چوپان می‌پردازد:

راه پیمودن چوپان، وزن و آهنگی دیگر دارد، بیشتر آرام و سنگین و صبورانه است، چوپان با چریدن راه می‌رود، حتی هنگامی که گله روی به آب دارد. یا به‌سوی سُم و پاوال می‌کشد. چوپان فقط اندکی قدم تند می‌کند که اگر ساق‌های کشیده داشته باشد ناچار نیست به شتاب گام بردارد. تنها هنگامی چوپان ناچار از شتاب در آهنگ پای و تن است که بخوهد گله‌اش را از کناره کال یا رودی، از سیلی که در آمدنست برهاند. دم فرو کوفتن باران بهاره بر دامنه یا به زمستان هنگامی که بیل‌های، گرگ یکباره و بی‌هوا بر گله یورش آورند. هم در چنین هنگامی است که همه لحظه‌های کند و به‌خواب رفته، زندگانی در تن و جان چوپان به جوشش درمی‌آیند و شعله می‌شوند هم در چنین،

تنگنایی چوپان یکپارچه خروش و خشم و پهلوانی و شور می‌شود (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۸۹۵-۸۹۶/۴).

این عادت‌واره‌های چوپانی در زمانی که گل‌محمد در زندان است، جان او را نجات می‌دهد. او شبی در زندان مورد سوqصد دلاور-نامزد سابق مارال که هم‌بند گل‌محمد است- قرار می‌گیرد، اما بنا به عادت‌واره خفتن چوپانان، از این سوءقصد جان به سالم بدر می‌برد.

آرام و بی‌صدا رسید. نه کاسه آبی واژگون شد و نه پای بر دست کسی گذاشت. بالای سر گل‌محمد ایستاد. مرد خواب بود. به شانه خوابیده و دست‌ها را زیر سر گذاشته و زانو‌ها را خم‌انده بود. جمع خوابیده بود. خفتن شبانی. چوپان بیش‌تر در زمستان زیر نم‌چوخای خود باید چنان گرد بخوابد که بال‌های نم‌تمام تن را در خود بگیرد. در امان از کوران باد. پس این جور خفتن عادت چوپان می‌شود. شقیقه گل‌محمد به تمامی در ضربرس بود. چوبی یا پاره‌سنگی اگر به دست می‌بود، به یک ضربت کاری، کار مرد تمام بود. اما حال... (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۱۰۰۹/۴)

همان‌طور که گفته شد در رمان کلیدر، هریک از این شخصیت‌ها بنا به عادت‌واره‌های خاص خود، در موقعیت‌های مختلف کُنش‌هایی را از خود نشان می‌دهند که در شکل‌گیری خط سیر داستان، نقش مهمی را ایفا می‌کنند. جدول زیر کُنش برخی از شخصیت‌های اصلی رمان را در رابطه با قیام، از منظر طبقاتی و عادت‌واره‌ای نشان می‌دهد.

شخصیت	طبقه	سرمایه	عادت‌واره	نوع کُنش در رابطه با قیام
گل‌محمد کلمیشی	رعیت	نمادین (کاریزماتیک در رهبری)	قومی (بلوچ)، سلحشوری، رهبری، ظلم‌ستیزی، شجاعت	آغاز قیام مسلحانه و رهبری آن
ستار	کارگران و پیشه‌وران شهری	فرهنگی (آگاهی سیاسی)	عدالت‌طلبی، ظلم‌ستیزی، آرمانگرایی، شجاعت، مردم‌دوستی، وفاداری	پیوستن به قیام، تلاش برای ایجاد ارتباط میان سران حزب توده و قیام، آگاه‌بخشی به توده‌های فرودست و ترغیب آن‌ها به پیوستن به قیام، وفاداری به قیام تا آخرین لحظه و سرانجام کشته شدن او به دست سرکوبگران
اریاب آلاچاقی	اریابان	اقتصادی، اجتماعی، نمادین (قدرت و نفوذ)	سلطه‌گری، فرصت‌طلبی، حيله‌گری، طمع و مال‌اندوزی	در پیش گرفتن سیاست دروغ و نفاق، هدایت جبهه اریابان در برابر قیام، فراهم کردن زمینه دخالت دولت در سرکوب کردن قیام

شخصیت	طبقه	سرمایه	عادت‌واره	نوع کنش در رابطه با قیام
بایقلی بندار	اربابان	اقتصادی	حیله‌گری، خوش‌خدمتی، فرصت‌طلبی، دورویی، طمع و مال‌اندوزی، خیانت	ابتدا موضعی نرم و صلح‌جویانه نسبت به قیام دارد، اما بعد بنا بر منافع اقتصادی و کسب سرمایه نمادین از نزدیکی به طبقه اربابان نقش فعالی در سرکوب قیام از خود نشان می‌دهد.
سرگرد فرحبخش	دولتی	نمادین (درجه نظامی)	نظامی‌گری، شرافت، صلح‌جویی	علاقه به شخصیت گل محمد و مدارا کردن با قیام که همین باعث عزل و تنزل درجه او می‌شود.
سردار جهن	دولتی	نمادین (درجه نظامی)	قومی (بلوچ)، نظامی‌گری، قدرت‌طلبی، خشونت	رهبری قشون سرکوبگر قیام

۳.۴ نقش طبقات در ظهور و افول قیام

در جهان کلیدر، افراد طبقه فرودست چنان در میدان‌های سلطه اربابان و دولت محصورند که چاره‌ای جز تبعیت از قواعد این میدان‌ها ندارند؛ زیرا همه سرمایه‌ها در دست طبقه اربابان قرار دارد؛ سرمایه‌های اقتصادی در قالب پول و ثروت، زمین، سرمایه‌های اجتماعی در قالب ارتباط با مقامات و شبکه‌های قدرت و نفوذ، و سرمایه فرهنگی در قالب برخورداری از امتیازات طبقاتی، و سرمایه نمادین در قالب القاب و عنوان‌ها که اقتدار و سلطه اربابان را تثبیت می‌کند. از این رو

بورديو قدرت را که مفهومی خشن و بی‌پرواست در مفهوم سرمایه مستتر کرده. کنشگران میدان هنگامی که صاحب سرمایه می‌شوند، این سرمایه را به‌مانند میراث می‌پندارند و خواهان حفظ آنند. آنان همواره به‌دنبال راهبردهایی هستند که این سرمایه را بازتولید نمایند (انصاری و طاهرخانی، ۱۳۸۹: ۵۵).

مصدق چنین تلاشی برای بازتولید سرمایه را می‌توان به‌روشنی در شخصیت «بایقلی بندار» پیشکار ارباب آلاچاقی دید. بندار با خوش‌خدمتی‌های که برای ارباب خود انجام می‌دهد، ثروت (سرمایه اقتصادی) زیادی فراهم می‌آورد. او همیشه تلاش می‌کند که با فاصله‌گیری از طبقه روستایی خود را به طبقه اربابان نزدیک کند. او با ریخت‌وپاش‌های فراوان تلاش می‌کند تا فقر سرمایه نمادین خانواده خود را از نظر اصالت طبقاتی و سرمایه فرهنگی جبران کند و آن را برای فرزندان خود به‌ارث بگذارد. او ابتدا با سیاست رابطه

مسالمت‌آمیزی با گل محمد برقرار می‌کند، اما با تغییر سیاست اربابان، با خیانت به گل محمد همراه با پسرانش در صف اول سرکوب قرار می‌گیرد. جدای از توزیع ناعادلانه سرمایه‌ها، عامل دیگر در تثبیت سلطه اربابان، باورهای نهادینه شده‌ای است که بوردیو به آن دوکسا (doxa) می‌گوید.

دوکسا باورهای بدیهی هر جامعه و تجربه‌ای است که جهان اجتماعی و طبیعی را بدیهی جلوه می‌دهد، کنش‌های عاملان و عمل فکر کردن در چارچوب هر میدان مشخص را شکل می‌دهد. دوکسا با تحمیل خود به شکل دیدگاهی جهان‌شمول، از سلطه حمایت می‌کند و جایگاه سلطه‌گران را بدیهی و پذیرفته می‌نماید (بوردیو، ۱۴۰۰: ۸).

دوکساهایی که به شکل گفتمان غالب بر طبقات فرودست حاکم است بیش‌تر در جهت انقیاد و سلطه‌پذیری در برابر طبقات فرادست است. از این‌رو باتلر می‌گوید: «انقیاد دقیقاً عبارت است از این وابستگی بنیادین به گفتمانی که ما هرگز انتخابش نکرده‌ایم؛ بلکه به‌طرزی متناقض، آن گفتمان، فاعلیت ما را را پدید آورده و حفظ کرده است» (باتلر، ۱۴۰۰: ۱۲).

در صحنه‌ای از رمان کلیدر، در آنجا که دولت برای سرکوبی گل محمد قشون می‌فرستد و سیدشرضا- از سرداران این قشون- به حکم بلوچ بودن پیش گل محمد می‌آید تا با او اتمام حجت کند، به ویژگی قدرت‌پرستی و سلطه‌پذیری طبقات رعیت اشاره می‌کند که بیانگر مفهوم همین دوکسا است:

این جور آدم‌ها مرد کارهای بزرگ نیستند. پیش پای پهلوان زانو می‌زنند. پهلوان را می‌پرستند، اما خودشان پهلوان نیستند. نمی‌توانند پهلوان باشند. اینست که همیشه خدا چشم و دهانشان باز است تا دیگری برایشان کاری بکند. برای همین است که قدرت‌پرست هستند؛ تفاوتی هم برایشان ندارد که این قدرت از کجا کی و چی باشد. فقط دنبال این هستند تا قدرتی را پیدا کنند. حتی قدرتی را برای خود بسازند و بتراشند و آن را بپرستند. فرقی برایشان نمی‌کند؛ این قدرت یک روز تو هستی و یک روز دیگری. برای همین همیشه مهیا هستند تا تو را پیش پای قدرتی قدرتمندتر قربانی کنند. چون به قدرت اعتقاد باطنی ندارند؛ فقط آن را می‌پرستند می‌ترسند و می‌پرستند مگر در میانشان تک و توکی پیدا بشود که دلش با تو باشد، اما کم دیده شده خیلی کم دیده شده که در این راه بخواهند از خودشان مایه بگذارند. حتی اگر کسی پیدا بشود که بخواهد این مورچه‌ها را از روزگار نکبتی‌شان نجات بدهد، باید اول قدرتمند باشد.

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی ... (حسین ادهمی و دیگران) ۱۷۷

باید بتواند روی گرده‌شان سوار بشود و با تازیانه و تپا آن‌ها را از میان نکبت براند (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۲۳۳۱-۲۳۳۲/۱۰).

داستان کلیدر در بستری تاریخی با شخصیت‌های متنوعی روایت می‌شود و هریک از این شخصیت‌ها در روند حوادث و موقعیت‌های داستان کنش‌هایی از خود نشان می‌دهند که از نظر بوردیو حاصل برابند «عادت‌واره» و «موقعیت» آن‌هاست. قیام گل محمد ابتدا از طرف مردم فرودست مورد استقبال قرار می‌گیرد. در اینجا نقش تأثیرگذار میدان‌های اجتماعی در تشکیل هسته اولیه این قیام و رابطه دیالکتیک آن با عادت‌واره‌های شخصیت‌های درگیر آن باعث درهم‌ریختن نظم اجتماعی حاکم و تولید ساختاری انقلابی می‌شود. در این میان کنشگرانی مانند شخصیت «ستار» که زمینه عدالت‌طلبی و ظلم‌ستیزی را در خود دارند، با گرایش حزب توده به این قیام می‌پیوندند و بر دامنه میدان مبارزه می‌افزایند، اما در ادامه این روند، دولت به‌عنوان «ابرمیدان» که همه سرمایه‌ها را در اختیار دارد، این تغییر وضعیت را تهدیدی برای منافع و ثبات خود می‌بیند و در مقابل قیام، واکنش نشان می‌دهد. در نتیجه این تحولات، حکومت با همدستی اربابان و برخی از یاغیان سرسپرده، نیروهای خود را علیه قیام بسیج می‌کند. سرانجام میدان‌های مخالف قیام برای تثبیت نظام حاکم در همسویی با یکدیگر نسخه قیام دهقانی را درهم می‌پیچند و قیام با سرنوشت خونباری به پایان می‌رسد. در پایان رمان؛ در جایی که جنازه‌های گل محمد و یارانش را برای نمایش به شهر می‌آورند دولت‌آبادی نمایی از خشونت فیزیکی و قدرت سرکوبگر دولت را به تصویر می‌کشد:

اردو سنگین و با وقار گام برمی‌دارد. سرداران گردن‌ها را شق و ترخت گرفته و نگاه سخت و پیروزمند به پیش رو دارند... بیگ محمد انگار خواب است، پاره‌ای از کاکل خطاب‌بسته‌اش بر پیشانی ریخته و سرش روی شانه چپ قرار گرفته است و چهره‌ای آرام دارد. چهره گل محمد اما آرام نیست؛ خسته، تلخ و بیزار است. گونه‌های برجسته، بینی تیز، پیشانی گره‌خورده و چشمانی نیمه‌باز دارد. سرش به یک‌سو خم شده است، اما برقرار می‌نماید. پاهای برادران برهنه است و سرهاشان هم. بلوچ جوانی سر بریده خان‌عمو را روی قریوس با دو دست گرفته و نگاه داشته است... (همان: ۲۴۷۳/۱۰).

۴.۴ دلایل شکست قیام گل محمد کلمیشی

سرنوشت قیام دهقانان در رمان کلیدر مانند بسیاری از قیام‌های پراکنده دهه ۱۳۲۰ با پایانی تلخ و تراژیک به پایان می‌رسد. گرچه دولت‌آبادی این پایان را حماسی و به یادماندنی رقم می‌زند، اما نوع پرداخت و شیوه رئالیستی وی به گونه‌ای است که به خوبی می‌توان دلایل افول و شکست قیام طبقه دهقانان را تبیین نمود. در این بخش از مقاله، سوای از مستندات تاریخی این رویداد، با استناد به متن رئالیستی اثر این دلایل را بررسی می‌کنیم.

۱.۴.۴ نبود آمادگی در طبقات فرودست و استیلای خشونت نمادین

واقعیت این است که قیام گل محمد، بنا بر جبر حوادث و موقعیت (قتل دو مأمور دولتی به دست گل محمد) به وقوع می‌پیوندد؛ نه از روی آگاهی و آمادگی در طبقات فرودست. از سوی دیگر، نفوذ سلطه اربابان در اعماق ذهن و ناخودآگاه طبقات پایین یا به اصطلاح بورژوازی همان خشونت نمادین تا به حدی است که با یک قیام مقطعی و با توسل به اسب و تفنگ سرنوشتی جز شکست ندارد.

اتفاقی که در روستای خرسف اتفاق می‌افتد به خوبی نشان می‌دهد که هنوز آمادگی این قیام در طبقات فرودست ایجاد نشده بود. داستان از این قرار بود که گل محمد برای خواستگاری دختر حاجی سلطانخرد (یکی از اربابان و از دشمنان حيله‌گر گل محمد) برای برادرش بیگ محمد به روستای خرسف می‌رود، غافل از اینکه حاجی سلطانخرد قبل ورودش روستا را خالی کرده و برای شکایت بردن پیش حکومت به مشهد گریخته است. خان‌عمو (عموی گل محمد) وقتی از این حيله آگاه می‌شود، از روی خشم به روستاییان باقی مانده دستور می‌دهد که انبار سلطانخرد را بشکنند و غلات و کالاهای آن را بین خود تقسیم کنند، اما در کمال ناباوری می‌بینند که روستاییان از این کار سرباز می‌زنند.

خان‌عمو، نگاه از بیله زن‌ها و دو پیرمرد برگرفت و به مردانی که دربند را خراب کرده بودند، نگریست. مردها بیل و کلنگ بر زمین نهاده و نزدیک زاله آبیگر، به ردیف ایستاده بودند. خان‌عمو قدم پیش گذاشت و نهب زد:

- با شمایم! این غله‌ها مال خودتان است؛ بیایید وردارید و میان خودتان

قسمت کنید!

مردها سرفروافکنده داشتند و هیچ پاسخ نمی‌یارستند (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰:

۱۰/۲۲۵۲).

وقتی خان‌عمو با عصبانیت آن‌ها را به ترسو بودن متهم می‌کند، یکی از روستاییان این‌گونه پاسخش را می‌دهد:

می‌ترسیم؛ بله که می‌ترسیم. از همه‌چیز و از همه‌کس می‌ترسیم. از همدیگر می‌ترسیم، از خودمان می‌ترسیم، از حاجی سلطان‌خرد می‌ترسیم، از زن‌هایمان می‌ترسیم، از شما می‌ترسیم، از امنیه‌ها می‌ترسیم؛ از در و دیوار و از باد بیابان هم می‌ترسیم! ترس در دل ماست، عموجان! (همان: ۲۲۵۴)

این اظهارات به‌خوبی اوج نفوذ و درونی‌شدن سلطهٔ اربابان را نشان می‌دهد؛ نفوذی که قرن‌ها در قالب دوکس‌هایی در تاروپود ناخودآگاه این طبقات فرودست ریشه دوانده بود. در این قیام اگرچه شخصیتی چون ستار با رفت‌وآمد در میان روستاییان سعی می‌کند آن‌ها را آگاه کند، اما این تلاش‌های محدود کمک چندانی به حفظ قیام نمی‌کند؛ زیرا همان‌گونه که بوردیو معتقد است «این باورکه خشونت نمادین را سلاح آگاهی و اراده به‌تنهایی مغلوب می‌کند خیالی کاملاً واهی است؛ چراکه تأثیرگذاری و شرایط تأثیرگذاری خشونت نمادین به‌گونه‌ای پایدار و عمیق در قالب آمادگی‌ها در بدن نشانده شده‌اند» (بوردیو، ۱۴۰۰: ۶۱). بوردیو عمق خشونت نمادین را فراتر از سطح اراده و آگاهی می‌شمارد و معتقد است:

رابطهٔ هم‌دستانهٔ قربانیان سلطهٔ نمادین، با سلطه‌گران فقط می‌تواند با تغییری ریشه‌ای در شرایط اجتماعی تولید آمادگی‌هایی قطع شود که سلطه‌بران را بر پذیرش نظرگاه سلطه‌گران راجع به سلطه‌گران و خود آنان می‌دهند؛ چراکه خشونت نمادین بر آگاهی‌های تاریک و مغشوشی استوار نیست که چارهٔ کارشان روشن‌گری باشد؛ بلکه بر آمادگی‌های سازگار با ساختار سلطه، که این آمادگی‌ها خود محصول آن‌اند، استوار است (همان: ۶۴).

این چنین است که این قیام پیش از رویارویی فیزیکی با ائتلاف اربابان و حکومت، مغلوب سلطه و خشونت نمادین آنان می‌شود؛ واقعیتی که گل محمد این‌گونه از آن به‌تلخی یاد می‌کند:

- در خرسف خونی ریخته نشد، نه خونی از ما ریخته شد و نه از دیگران. اما... اما در خرسف، ما شکست خوردیم. مردم در خرسف به ما جواب رد دادند، دست رد به سینهٔ ما گذاشتند. من در خرسف نبودم، اما از شنیده‌ها دانستم که مردم به ما گفته‌اند: نه! ما همان روز شکست خوردیم! (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۱۰/۲۳۴۷)

۲.۴.۴ فقدان آینده‌نگری و برنامه

قیام گل محمد از ابتدا به گونه‌ای یک‌باره و بنا بر جبر حوادث بود. گل محمد خود تصور روشنی از آینده قیام نداشت. قیام او بیش‌تر متکی بر اسب و تفنگ بود تا آرمان‌های نجات‌بخشی که بتواند طبقات فرودست را از زیر سلطه طبقات فرادست برهاند و آینده روشنی را برایشان تضمین کند. از طرفی، بسیاری از تصمیمات او در برخی از موقعیت‌های مهم بیش‌تر از روی احساسات است تا تعقل و آینده‌نگری. ستار بارها تلاش می‌کند او را به این ضعف آگاه کند، اما موفق به این کار نمی‌شود. مثلاً در روزهای پایانی وقتی گل محمد با مرخص کردن تفنگچی‌هایش تصمیم می‌گیرد به‌تنهایی با قشون سرکوبگر رودررو شود، ستار تلاش می‌کند او را منصرف کند؛ زیرا تفرقه جبهه قیام را در برابر ائتلاف جبهه اربابان به‌هیچ‌وجه به‌صلاح نمی‌بیند:

«گل محمد، سردار، من آمده‌ام تا همراه تو باشم. من آماده‌ام تا با تو بمیرم، اما حالا... حالا می‌بینم که تو داری بال‌های خودت را یکی یکی ورمی‌کنی و می‌دهی به‌دست باد. تفنگچی‌هایت را داری مرخص می‌کنی...» (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۱۰/۲۳۵۰).

ستار در گفت‌وگو با خان‌محمد-برادر بزرگ گل محمد- می‌گوید:

من هر چیزی که به عقلم رسیده گفته‌ام، هر راهی که به‌نظم رسیده برایش شرح داده‌ام، اما این جور می‌فهمم که گل محمد عزم خودش را جزم همان کاری کرده که به‌نظر خودش درست می‌رسد. او می‌خواهد با حکومت بجنگد؛ اما تدرک این جنگ برخلاف قانون جنگیدن است. پیش‌درآمد این جنگ طوری است که انگار پایان آن برای گل محمد روشن است؛ پایانی که اصلاً نمی‌تواند با پیروزی همراه باشد. این یک فاجعه است؛ فاجعه‌ای که گل محمد با چشم باز به‌طرفش می‌رود (همان: ۲۳۵۹).

در این رمان، تنها پل ارتباطی میان طبقه روشنفکران با رهبری قیام شخصیت «ستار» است. او اگرچه به‌عنوان مبارزی روشنفکر و توده‌ای سعی می‌کند چشم گل محمد را به‌سوی واقعیت‌های اجتماعی بگشاید و نمایی از آینده قیام را برای او ترسیم کند، اما گل محمد چنان در تاروپود جهان درون خود گرفتار آمده که توجهی به واقعیات و تحولات جهان اجتماعی خود ندارد. از طرفی، بعد از ترور محمدرضاشاه و تحت فشار قرار گرفتن حزب توده، سران حزب دست از حمایت قیام برمی‌دارند و علی‌رغم تلاش ستار برای جلوگیری از این اتفاق، بازهم شکاف میان روشنفکران سیاسی و رهبری قیام بیش‌تر می‌شود. این امر سبب می‌شود که میزان عقلانیت و آینده‌نگری در رهبری قیام رو به افول

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی ... (حسین ادهمی و دیگران) ۱۸۱

بگذارد و فقدان برنامه‌ای برای آینده قیام پررنگ‌تر شود. شاید به همین سبب است که بورديو در تحلیل جنبش‌های اجتماعی سیاسی بر اهمیت حضور روشنفکران بسیار تأکید دارد.

از دیدگاه بورديو در صورتی جنبش اجتماعی می‌تواند راه درست را در پیش بگیرد که فاصله بین هواداران و روشنفکران از بین رفته باشد؛ چراکه صاحبان سرمایه‌های مادی با پول و قدرت اقتصادی می‌توانند محققان و پژوهشگران را در خدمت بگیرند و راه‌های نگهداری از روابط قدرت خود را پیدا کنند. در چنین شرایطی جامعه روشنفکری وظیفه‌ای مهم بر عهده دارد. روشنفکران باید با پژوهش‌های خود چراغ راه جنبش‌ها باشند و راه را برای آن هموار کنند. بورديو معتقد است هواداران و روشنفکران باید با هم و در کنار هم باشند. آن‌ها باید بکوشند در روابطی دوسویه و پیوسته برای پیدا کردن پاسخ‌های مناسب برای مشکلات اجتماعی تلاش کنند (ایوبی، ۱۴۰۰: ۱۷۶).

سرانجام همین کناره‌گیری روشنفکران و فقدان برنامه‌ای روشن برای آینده قیام سبب ناامید شدن طبقات فرودست از قیام می‌شود، واقعیت تلخی که گل محمد خیلی دیر به آن پی می‌برد:

مردم - مردم به ما جواب رد دادند. چون ما نه قدرتی را که مردم می‌خواستند به آن تکیه کنند داشتیم و نه اینکه خودمان می‌دانستیم دست به چه کاری زده‌ایم و چه جور چیزی را داریم برای مردم تدارک می‌بینیم. این آخری‌ها بود که فهمیدم من خودبه‌خودی دست به کاری زده‌ام که از چندوچونش و از عاقبتش، و درواقع از مقصدش خبر ندارم (همان: ۲۴۴).

۳.۴.۴ تزلزل در رهبری قیام

شخصیت گل محمد، شخصیتی کاریزماس است. با آنکه پسر دوم خانواده است، اما مغز متفکر خانواده است و اعضای خانواده به درایت و شجاعت او متکی هستند. این شخصیت کاریزما بر اثر رویدادهایی زنجیره‌وار به تدریج در هسته یک قیام قرار می‌گیرد. بورديو در تشریح کارکرد شخصیت کاریزماتیک می‌گوید:

جذب و کاریزما، در واقع علامت و مشخصه قدرتی است که بعضی‌ها در اختیار دارند تا خودانگاره خویش را به منزله انگاره عینی و جمعی بدن و وجودشان به دیگران تحمیل کنند و دیگران را، مانند آنچه در عشق یا ایمان رخ می‌دهد؛ اغوا کنند (بورديو، ۱۳۹۳: ۲۸۵).

آگاهی شخصیت گل محمد او را در محور یک قیام مردمی قرار می‌دهد. سیدشرضا از عمال و اجیرشدگان دولت در گفت‌وگوی خود با گل محمد، این نکته را این‌گونه بیان می‌کند:

تو خودت را در شمار آورده‌ای و به خودت باور پیدا کرده‌ای؛ و در چشم آن‌ها که بر خلاق حاکمند گناهی بزرگ‌تر از این نیست. حاکمان آن جماعتی را می‌توانند قبول داشته باشند که گاوشان از خودشان جلوتر راه می‌رود، اما تو... تو با آن‌ها فرق داری. اینست که باید از میان برداشته بشوی و از میان برداشته می‌شوی هم (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۲۳۳۶/۱۰).

با پرآوازه شدن قیام گل محمد، حکایت‌های مبالغه‌آمیزی از او بر سر زبان‌ها می‌افتد، اما به تدریج با سخت‌تر شدن مصائب و مشکلات پیش روی، گل محمد که برنامه‌ای برای آینده ندارد، دچار سردرگمی و تزلزل می‌شود. ستار بارها با او گفت‌وگو می‌کند تا تأثیر رهبری او را در سرنوشت قیام یادآوری کند، اما او انگیزه‌اش را از دست داده است و با تعلل فرصت‌ها را یکی پس از دیگری از دست می‌دهد. این سستی و تعلل به دشمنانش مجال می‌دهد تا علیه او با حکومت همدست شوند در گام اول، آن‌ها تلاش می‌کنند با تخریب چهره گل محمد از تأثیر شخصیت کارینماتیک او بکاهند و طبقات فرودست را از گردش پراکنده کنند.

قدرت؛ و مگر نه این بود که گل محمد سردار به‌مثابه یک قدرت در ذهن و خیال مردم جا افتاده بود؟ پس هنگامی توان آن نام و آن معنا را از میدان خیال مردم روفت که قدرتی قادرتر و تزویر میسر نتواند بود. پس نخست قلمرو پندار مردمان را می‌بایست درنوردید با هر وسیله و امکان. از پخش موج موج دروغ گرفته تا بارش تازیانه و دشنام؛ قانون ننگ بار خصومت (همان: ۲۳۷۷-۲۳۷۶).

۴.۴.۴ اتحاد طبقات فرادست در مقابل تفرقه طبقات فرودست

در ابتدای قیام، اربابان تهدید چندانی احساس نمی‌کردند، اما به تدریج طبقه رعیت به پشتگرمی گل محمد، بر اربابان خود طغیان می‌کنند. این وضعیت از زبان یکی از شخصیت‌های فرعی داستان این‌گونه توصیف می‌شود:

قلعه چمن دارد دو تکه می‌شود؛ قلعه‌های دیگر هم همین‌طور. رعیت‌ها و نادارها دارند جلو ارباب‌ها گردن می‌گیرند. دیگر رغبتی به سلام ندارند. پیش‌سلام نمی‌شوند.

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی ... (حسین ادهمی و دیگران) ۱۸۳

صحبت از خیلی چیزهاست. موضوع مرگ و زندگی است. زمین و آب و ملک برای ارباب‌ها یعنی همه چیزشان. ملتفت کلام هستی؟! اینکه رعیت‌ها دارند سربرمی‌دارند معنایش این است که می‌خواهند این چیزها را به‌خطر بیندازند (همان: ۶/۱۵۶۷).

این احساس خطر زمانی به‌اوج می‌رسد که گل محمد با به بند کشیدن تحقیرآمیز ارباب نجف سنگردی، ابهت اربابان را در نزد رعیت درهم می‌شکند. اربابان دست به دامان ارباب آلاچاقی، بانفوذترین ارباب منطقه می‌شوند و او هم با زیرکی گل محمد را به عروسی پسر باقلی بندار می‌کشاند و با چرب‌زبانی ارباب نجف را آزاد کند. در این میان اگرچه به‌ظاهر صلحی میان گل محمد و اربابان ایجاد می‌شود، اما از آن‌روز به بعد همدستی اربابان بر ضد گل محمد آغاز می‌شود. در برابر این اتحاد و صف‌آرایی، گل محمد که دچار فرسودگی روحی و تزلزل شده است، نمی‌تواند طبقات فرودست را در کنار خود حفظ کند و اتحادی که در ابتدای قیام در میان طبقات کشاورز و رعیت در برابر اربابان ایجاد شده بود، به تزلزل و تفرقه می‌انجامد. زیرا اربابان به‌خوبی دریافته بودند که بهترین راه شکستن این اتحاد، چیرگی بر ذهن مردم و درهم شکستن اقتدار نمادین گل محمد است، هدفی که با پراکندن شایعاتی در بین مردم اندک‌اندک به آن دست یافتند.

پس اکنون، موج‌موج گویه‌های به شک آمیخته، گویه‌های به شک شکست آمیخته مردم، راوی نیروی فزون از باوری که بر گل محمد سردار بسیج شده بود، بیش‌ترین بخش پیکار را به سود حریف می‌رفت تا پیش‌برد؛ چراکه با بر آشوبیدن هیاهوی مردم و دم‌افزون ساختن وهم شکست در گمان ایشان، نخست مردم را مغلوب خود می‌ساختند و با مرعوب و مغلوب ساختن مردم اندیشه و سپس بازوی ایشان را به‌کار می‌گرفتند که معرفت به معرفت توده‌های مردم در این معنا نخستین درسی بود که بر مردم از مردم آموخته بودند و این پیشینه‌ای بس کهن داشت که خود بار از یک‌گویی برگرفته بود. پس آموخته بودند که دستمایه چیرگی بر خلائق خود خلاقند و حدود چیرگی بر ایشان بسته بدان است که تا چه پایه بتوان بر ذهنشان چیره شد (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۱۰/۲۳۷۶).

۵.۴.۴ تحولات سیاسی کشور و سیاست جدید حکومت مرکزی

جدای از عوامل درونی، تحولات جدید سیاسی کشور نیز تبعاتی ناگوار برای قیام به‌بار می‌آورد. در سال ۱۳۲۷ محمدرضا پهلوی مورد سوء قصد نافرجام یکی از اعضای حزب

توده قرار می‌گیرد و این ترور برای حکومت بهانه‌ای می‌شود تا حزب توده را از صحنه سیاسی کشور محو کند.

از این رو پس از آنکه جریان به‌استحضار مجلس شورای ملی رسید، عموم نمایندگان از این حادثه اظهار تأسف کرده، تصویب کردند حزب توده در سراسر کشور منحل شود؛ بدین ترتیب حزب توده منحل شد و عده‌ای از سرانش، خود را مخفی کردند و گروهی به زندان افتادند (مؤسسه تحقیقاتی و انتشاراتی دیدگاه، ۱۳۷۲: ۱۸۰).

پس از آن حکومت با تبلیغات فراوان، با همکاری اربابان دسته‌دسته روستاییان را با اتوبوس‌هایی به شهر می‌آورد تا در راهپیمایی شاه‌پرستانه شرکت کنند.

مردم کم‌وبیش در خیابان‌ها به‌راه افتاده بودند و در دکان‌ها گشوده شده بود. جلو شهربانی مردم اندکی جمع شده بودند و بلندگوی سردر شهربانی مارش پخش می‌کرد... همسوی او یک اتوبوس پر از جماعت روستایی به‌طرف شهربانی پیش می‌رفت. عابری به‌همراه خود گفت که جماعت از بلوک طبس و جوین هستند... (دولت‌آبادی، ۱۴۰۰: ۱۰/۲۳۲۰).

عمال دولتی، گروه‌های اوباش را در سطح شهر به‌راه می‌اندازند و اعضای حزب توده را با وحشیگری به خاک و خون می‌کشند. در این میان ستار که نگران رفقای حزبی خود است سعی می‌کند به‌طور ناشناس به کمک‌شان بشتابد، اما دیگر کار از کار گذشته بود.

دیگر دیر شده بود. پیراهن سفید اکبر آهنگر به خون آغشته بود و دست‌دست بر فراز سر اوباش می‌گشت. نه؛ بس پیراهن نبود. خود اکبر بود که خونین و پهلودریده، با کاکل‌های به‌خون آغشته، چهره به‌خون آغشته، بر دست‌های به‌خون‌آلوده اوباش، در عمق میدان این‌سوی و آن‌سوی می‌شد... (همان: ۲۳۲۶)

از این زمان به بعد، حکومت عزم خود را جزم می‌کند تا شورش‌های پراکنده مخالفان را در سراسر کشور سرکوب کند و بر اقتدار دولت مرکزی بیفزاید. در چنین وضعیتی اربابان با شورش جلوه دادن گل محمد، همراهی حکومت را برای سرکوب این قیام فراهم کنند؛ وضعیتی که سیدشرضا در گفت‌وگویش با گل محمد این‌گونه تشریح می‌کند:

تا امروز هم اگر توانسته‌ای بمانی، از برکت درونی و اختلافات حکومت بوده است، اما حالا حکومت دارد یک کاسه می‌شود. تیری که به‌طرف شاه انداختند، تیر مرگ نبود، تیر بخت بود. تیر اقبال بود و تیر قدرت بود. بعد از آن تیر، شاه شاه شده. شاه قدرتمند؛ و

تحلیل جامعه‌شناختی نقش طبقات اجتماعی ... (حسین ادهمی و دیگران) ۱۸۵

دیگر هر صدایی را با برنو خفه می‌کند. صداهایی را خوابانده و صداهای دیگر را هم دارد می‌خواباند. حالا هم نوبت خواباندن صدای گل محمد رسیده و یقین شده که این صدا باید خاموش شود (همان: ۲۳۳۶).

در رمان کلیدر، دولت ابتدا نقشی در سایه دارد، اما به تدریج حضور قدرتش در فضای داستان به‌عنوان یک ابرمیدان پررنگ‌تر می‌شود و نقش تمام‌کننده‌ای به‌خود می‌گیرد. بی‌سبب نیست بورديو در نظریاتش تا این حد به نهاد دولت توجه ویژه‌ای دارد.

از دیدگاه او دولت در میدان سیاسی و یا اداری این دو قدرت مشروع را در دستان خود دارد. قدرت خشونت فیزیکی با زور و قدرت مشروع به‌کارگیری خشونت نمادین دو روی سکه هويت دولتند. این دو قدرت هردو پذیرفته شده و مشروعند، اما ماهیت آن‌ها با هم متفاوت است (ایوبی، ۱۴۰۰: ۵۷).

در این رمان وقتی دولت با دسیسه طبقه اربابان تصمیم به سرکوبی قیام می‌گیرد، هر دو نوع خشونت را به‌کار می‌گیرد. البته

برای بورديو مهم‌ترین برتری دولت در دست داشتن پلیس و ارتش نیست. مهم‌ترین امتیاز دولت در انحصار داشتن سرمایه بسیار مهم‌تری به‌نام سرمایه نمادین است... این دولت‌ها هستند که با دادن لقب‌ها، نشان‌ها، افتخارات، مدارک و پست‌ها، مهم‌ترین عامل تمایزها می‌شوند. به گفته بورديو دولت با انحصاری کردن این قدرت‌ها به «خدای روی زمین» تبدیل می‌شوند (همان: ۶۷).

در کلیدر نیز ابتدا دولت برای مقابله با گل محمد، از قدرت نمادین خود با دادن برخی از القاب و پست‌ها، خوانین و اشراری مثل جهن‌خان، سیدشرضا و... را تطمیع می‌نماید؛ به‌گونه‌ای که «نیروی برانگیزنده و محرک رفتارهای گل محمد حس برتری‌جویی او و تلاش برای غلبه بر احساس کهنتری بود که عمال حکومتی بر وی روا داشتند.» (گلستانی بخت و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۰۷) سپس با توسل به زور و خشونت فیزیکی قیام را سرکوب می‌کند.

۵. نتیجه‌گیری

رمان کلیدر، جامعه‌ای طبقاتی را به‌تصویر می‌کشد که به دو دسته طبقات فرودست و طبقات فرادست تقسیم می‌شود. طبقه فرادست (طبقه اربابان و طبقه دولت) به‌دلیل انباشت سرمایه‌ها و در اختیار داشتن قدرت بر طبقات فرودست (طبقه دهقانان و کارگران) سلطه

دارند و آن‌ها را استثمار می‌کنند. این ظلم و استثمار سرانجام باعث قیام یکی از این فرودستان به نام گل محمد کلمی می‌شود و به تدریج طبقات کشاورز و رعیت هم به آن می‌گرایند. در ابتدا طبقات فرودست با تکیه بر شخصیت کارزماتیک گل محمد، با شورش بر علیه اربابان، پایه‌های قدرت آن‌ها را متزلزل می‌کنند. اربابان که منافع و سرمایه‌های طبقاتی خود را در خطر می‌بینند، با یکدیگر متحد می‌شوند و با دسیسه‌چینی، مقدمات افول قیام را فراهم می‌آورند. آن‌ها ابتدا با سیاستی مزورانه، با اشاعه شایعاتی بدنام کننده، چهره کارزماتیک رهبر قیام را که سرمایه‌ای نمادین برای قیام است، خدشه‌دار می‌کنند و سپس با ایجاد رعب و وحشت در میان طبقات فرودست، دوباره استیلای خود را بر ذهن آنان می‌گسترند. در مرحله آخر نیز، با جلب همراهی دولت، آخرین ضربه خود را به این قیام می‌زنند.

در این رمان نیز بنا به نظریه بوردیو، هر شخصیت دارای عادت‌واره‌های طبقاتی است که در رابطه‌ای دیالکتیک با موقعیت و میدان‌هایی که در آن قرار گرفته، همسو و یا رودررو این پدیده اجتماعی (قیام) قرار می‌گیرد. غلبه قدرت نمادین طبقه اربابان و مبتلا بودن طبقات فرودست به برخی از عادت‌واره‌های پست و تفرقه‌افکنی چون ترس، سلطه‌پذیری، قدرت‌پرستی، کوتاه‌نظری، وابستگی به منافع گذرا و ناچیز، وابستگی به قدرت اربابان، کم‌کم زمینه تفرقه در جبهه هواداران قیام را فراهم می‌کنند. در این میان عامل اساسی در گسست اتحاد طبقات رعیت، تأثیر باورهای بود که نظام ارباب رعیتی در طول قرن‌ها در ذهن و باور آن‌ها گنجانده بود که بوردیو از آن با عنوان «دوکسا» یاد می‌کند. از همین روست که اگرچه ساختار طبقاتی در این رمان با الگوی طبقه‌بندی نظریه مارکسیسم منطبق است، اما در فرجام این قیام، پیش‌بینی نهایی مارکسیسم که شکست سرمایه‌داری و تشکیل جامعه‌ای بی‌طبقه است، محقق نمی‌شود. در واقع آنچه باعث پیروزی طبقات اربابان می‌شود، برتری سرمایه‌های نمادین آن‌هاست که سلطه آن‌ها را بر طبقات فرودست مشروع و ابدی جلوه می‌دهد. در واقع سرنوشت این قیام می‌تواند دلیل روشنی بر پافشاری بوردیو بر اهمیت و ارزش سرمایه‌های نمادین در میان انواع دیگر سرمایه‌ها دانست.

سواى از مستندات و اطلاعات تاریخی موجود درباره کلیت این قیام، که بی‌تردید این رمان از آن تأثیر پذیرفته است، جهان اجتماعی این اثر نیز تاحدودی دلایل افول و شکست این قیام را نشان می‌دهد. یکی از مهم‌ترین این دلایل نبود آمادگی طبقات فرودست است؛ طبقات دهقانان اگرچه از ظلم و استثمار طبقه اربابان به‌تنگ آمده بودند، اما هنوز آمادگی

چنین قیامی را نداشتند. فقدان خودباوری این طبقات و درونی شدن قواعد سلطه در ضمیر ناخودآگاه‌شان سبب خالی کردن پشت قیام می‌شود. از سویی خود رهبر قیام -گل محمد- به دلیل عدم ارتباط با طبقه روشنفکران که بوردیو بر حضورشان در جنبش‌های اجتماعی تأکید می‌کند، دچار فقدان آینده‌نگری و برنامه‌ریزی می‌شود و طبقات فرودست را از آینده قیام ناامید می‌کند. از طرفی، خود گل محمد از لحاظ روحی به تردید و تزلزل دچار می‌شود. این امر باعث می‌شود که قیام از درون دچار فروپاشی شود و فرصت‌ها یکی دیگری از دست برود، اما در جبهه مقابل، اربابان با یکدیگر متحد می‌شوند و با توجه به تغییرات سیاسی در کشور و تمرکز دولت در سرکوب قیام‌های پراکنده، از این فرصت طلایی استفاده می‌کنند و دولت را وارد میدان بازی می‌کنند. در نظریه جامعه‌شناختی بوردیو، دولت یک ابرسرمایه است که بر همه میدان‌ها اعمال قدرت می‌کند و همه طبقات و گروه‌های اجتماعی را چون ابزاری در دست دارد. دولت علاوه بر انحصار خشونت فیزیکی (ارتش و پلیس)، با درونی کردن سلطه خود بر جامعه -در اصطلاح بوردیو خشونت نمادین- اراده خود را بر مخالفانش تحمیل می‌کند، از این رو، در رمان کلیدر، با آنکه دولت ابتدا حضوری کم‌رنگ دارد، اما با وارد شدن به عرصه سرکوب قیام، آخرین ضربه را بر پیکره قیام وارد می‌کند. دولت با استفاده از قدرت نمادین خود با اعطای عناوین و پست‌ها، اوپاش و سرکشان منطقه را در خط مقدم سرکوبگری قرار می‌دهد، سپس با خشونت فیزیکی و درگیری خونین، سران قیام را قتل عام می‌کند و طومار این قیام را درهم می‌پیچد.

کتاب‌نامه

- انصاری، منصور و طاهرخانی، فاطمه، (۱۳۸۹)، «بررسی نظریه زبان و قدرت نمادین پی‌یر بوردیو»، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، سال اول، شماره سوم، صص ۵۱-۶۵.
- ایوبی، حجت‌الله، (۱۴۰۰)، به طعم فرهنگ (جامعه‌شناسی سیاسی پی‌یر بوردیو)، تهران: ثالث.
- باتلر، جودیت، (۱۴۰۰)، زیست روانی قدرت؛ نظریه‌هایی درباره انقیاد، ترجمه پرویز شریفی درآمدی و لیلا طورانی، تهران: گام نو.
- بوردیو، پی‌یر، (۱۳۹۶)، نظریه کنش، ترجمه مرتضی مردیها، چاپ هفتم، تهران: انتشارات نقش نگار.
- بوردیو، پی‌یر، (۱۴۰۰ الف)، تمایز، ترجمه حسن چاوشیان، چاپ هفتم، تهران: ثالث.
- بوردیو، پی‌یر، (۱۴۰۰ ب)، سلطه مذکر، ترجمه محسن ناصری راد، تهران: آگه.
- بوردیو، پی‌یر، (۱۴۰۰ ج)، درباره دولت، ترجمه سروش قرائی، چاپ سوم، تهران: مولی.

بورديو، پي‌ير، (۱۴۰۱)، *درباره تلويزيون و سلطه ژورناليسم*، ترجمه ناصر فکوهی، چاپ سوم، تهران: فرهنگ جاويد.

پوينده، محمدجعفر، (۱۳۹۸)، *درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات*، چاپ چهارم، تهران: نقش جهان.
جمشیدیه، غلامرضا و پرستش، شهرام، (۱۳۸۶)، «ديالکتیک منش و میدان در نظریه عمل پی‌یر بورديو»،
نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۰، صص ۲-۳۲.

دولت‌آبادی، محمود، (۱۴۰۰ج)، *کلیدر*، (جلد ۱ تا ۱۰)، چاپ سی‌وششم، تهران: فرهنگ معاصر.
شایان مهر، علیرضا، (۱۳۹۸)، *پی‌یر بورديو*، چاپ دوم، تهران: نشر اختران.
لوونتال، لئو، (۱۳۸۱)، «جامعه‌شناسی ادبیات»، ترجمه محمدرضا شادرو، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره
چهارم، شماره ۱، صص ۱۱۷-۱۳۶.

زنجان‌زاده، هما، (۱۳۸۳)، «مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی بورديو»، *مجله علوم اجتماعی*، شماره دوم، صص
۲۳-۳۹.

عباسی، خیام، (۱۳۹۰)، «جستاری جامعه‌شناسی پیرامون چگونگی شکل‌گیری رمان فارسی: خوانش
لوکاچی بورديو»، *مجله پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی*، سال دوم، شماره سوم، صص ۱۴۴-۱۹۰.
غلام، محمد، (۱۳۸۳)، «جامعه‌شناسی رمان معاصر فارسی»، *مجله دانشکده ادبیات و علوم
انسانی (دانشگاه خوارزمی)*، دوره ۱۲، شماره ۴۵-۴۶، صص ۱۲۹-۱۷۳.

فکوهی، ناصر، (۱۳۸۴)، *تاریخ نظریه‌های انسان‌شناسی*، تهران: نشر نی.
گلستانی بخت، طاهره؛ زمانی (اله داد)، مریم؛ رحمانی فرشباف، سامان، (۱۳۹۸)، «نگاهی به شخصیت‌های
رمان کلیدر بر اساس مفاهیم کهری، جبران و برتری‌جویی در نظریه آدلر، *مجله پژوهش‌های بین
رشته‌ای ادبی*، سال اول، شماره دوم، صص ۲۰۷-۲۲۹.

مبارکی، محسن، (۱۳۸۹)، «پیوند ادبیات و جامعه‌شناسی از دیدگاه لوسین گلدمن»، *نخستین همایش ملی
ادبیات فارسی و پژوهش‌های میان‌رشته‌ای*، بیرجند.

مقدس جعفری، محمدحسن و دیگران، (۱۳۸۶)، «بورديو و جامعه‌شناسی ادبیات»، *مجله ادب پژوهی*،
شماره دوم، صص ۷۷-۹۴.

ممتاز، فریده، (۱۳۸۳)، «معرفی مفهوم طبقه از دیدگاه بورديو»، *پژوهشنامه علوم انسانی*، شماره ۴۱ و ۴۲،
صص ۱۴۹-۱۶۰.

مؤسسه تحقیقاتی و انتشاراتی دیدگاه، (۱۳۷۲)، *خاطرات نورالدین کیانوری*، تهران: انتشارات اطلاعات.
میرصادقی، جمال، (۱۳۸۶)، *ادبیات داستانی*، چاپ پنجم، تهران: سخن.

میرعابدینی، حسن، (۱۳۹۹)، *سرگردان در میدان‌های پی‌یر بورديو و مقالات دیگر*، تهران: چشمه.
کلیگز، مری، (۱۳۹۸)، *اصطلاحات کلیدی در نظریه ادبی*، ترجمه رضا رضایی، رفسنجان: انتشارات
دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان.

- Talattof, Kamran (2000). *The Politics of Writing in Iran: A History of Modern Persian Literature* (به انگلیسی). Syracuse, New York: Syracuse University Press.
- Ansari, M, Taherkhani, F. (2010). Examining Pierre Bourdieu's Theory of Language and Symbolic Power. *Quarterly Journal of Political and International Studies*. 1st year. No. 3. pp. 51 – 65.
- Ayobi, H. (2021). *Taste of Culture (Pierre Bourdieu's political sociology)*. Tehran: Saales.
- Butler, J. (2021). *The Psychic Life of Power: Theories in Subjection*. Translated by Parviz Sharifi Avaradi and Leila Tourani, Tehran: Gam-e-Nou
- Bourdieu, P. (2017). *Theory of Action*. Translated by Morteza Mardiha. (7th ed.). Tehran: Naqsh-e-Nagar Publications.
- Bourdieu, P. (2021a). *Distinction*. Translated by Hassan Chavoshian. (7th ed.). Tehran: Saales.
- Bourdieu, P. (2021b). *Masculine Domination*. Translated by Mohsen Naseri Rad. Tehran: Agah
- Pouyandeh, M. J. (2019). *An Introduction to the Sociology of Literature* (4th ed.). Tehran: Naghsh-e-Jahan
- Jamshidiha, Gh, Parastesh, Sh. (2007). The Dialectic of Character and Field in Pierre Bourdieu's Theory of Action. *Social Sciences Letter*. No. 30. pp. 2 – 32.
- Dowlatabadi, M. (2021). *Kelidar*, (vol. 1 to 10). (36th ed.). Tehran: Farhang-e-Moaser.
- Shayanmehr, A. (2019). *Pierre Bourdieu*. (2nd ed.). Tehran: Akhtaran Publications.
- Löwenthal, L. (2002). *Sociology of literature*. Translated by Mohammad Reza Shadro. *Iranian Sociology Magazine*. Vol. 4. No. 1. pp. 117-136.
- Zanjanizadeh, H. (2004). An Introduction to Bourdieu's Sociology. *Journal of Social Sciences*. No. 2. Pp. 23 – 39.
- Gholam. M. (2004). *Sociology of Contemporary Persian Novel*. *Journal of Faculty of Literature and Human Sciences (Khwarazmi University)*. Vol. 12. No. 45-46. pp. 129-173.
- Fakohi, N. (2005). *History of Anthropological Theories*. Tehran: Ney Publications.
- Mobaraki, M. (2010). *Linking Literature and Sociology from Lucien Goldman's Point of View*. The first national conference of Persian literature and interdisciplinary research. Birjand.
- Moghadas Jafari, M. et. Al. (2007). Bourdieu and Sociology of Literature. *Journal of Literary Studies*. No. 2. pp. 77-94.
- Momtaz, F. (2004). Introducing the Concept of Class from Bourdieu's Point of View. *Journal of Human Sciences*, No. 41 and 42. pp. 149-160.
- Didgah Research and Publishing Institute. (1993). *Nuruddin Kianuri's Memoirs*. Tehran: Etela'at Publications.
- Mirsadeghi, J. (2007). *Fiction Literature*. (5th ed.). Tehran: Sokhan
- Klages, M. (2019). *Key Terms in Literary Theory*. Translated by Reza Rezaei, Rafsanjan: Vali-e-Asr University Publications of Rafsanjan